

במי הבור קצה של מטלית ובלבד שתהא נקיה לגמרי, ולשימה על העין, אבל אסור לסחוט את המטלית בכל אופן.

מחלות עינים רציניות הריהן בגדר פיקוח נפש (סי' שכח, ט).

[בספר דברי חכמים (סעיף 388) מובא בשם פוסקי דורנו שאדם שעניו כואבות מעט, מותר לזלף לו טיפות עינים מפני שהעינים נחשבות מקום סכנה. ויש לפקפק אם נמסרה השמועה בדקדוק, שהרי מבואר בגמרא שאין התר כשניכר שעושה לשם רפואה. ולכאורה צריך לומר שפוסקים אלו דיברו רק בדלקת וכד', וכמו שכתב בש"כ].

דף כט

'שני לדג – דם. שני לדם – דג' – כלומר, י כול לאכול דג או להקזי דם, אך אין זו רפואה. והכוונה למעט יום הראשון שסכנה היא לו. וכן כתוב בפסקי התוס'.

ורמזו נוטריקון נתנו בדבר: **'שופך דם האדם באדם דמו ישפך' – שופך דם היום – אוכל דג מחר. ביום אכילת דג – מחר דמו ישפך** (תורת חיים).

קצת סמך לפרש שדג רפואה היא למאבד דם, במה שאמרו (בב"ב קלג: וברש"י) בבנו של יוסף בן יעזר שכשילדה אשתו הלך וקנה לה דג לצורכה.

'לכודא – בשיכרא' – רבנו חננאל (כת: וכ"ה בערוך) פרש 'כודא' – רוח האוחזת את האשה לאחר לידה.

'ויש אומרים אף קשואין... למה נקרא שמן קשואין מפני שהן קשין לכל גופו של אדם כחרבות' – מקובל להניח שהכוונה למלפפון שלנו [ה'קישואים' שלנו לא היו בתקופה ההיא בארץ ישראל]. ולא נהגו עתה להקפיד בדבר. ואין לך בענין זה אלא כפי מה שנהגו (ע' הליכות שלמה ח"א פרק שני – ארחות הלכה הערה 103).

(ע"ב) 'ההולכין לתרפות...' – פולחן של ע"ז, מלשון 'תרפים' (ירושלמי). גם 'תורף' משמש כינוי לערוה (ע' ברכות כד.), דהיינו מקום טינופת (הר"ר שמעיה, בתוס' להלן לב:). והכל ענין אחד (ריטב"א שם. וכן אמרו במדרש (תנחומא ויצא יב) 'למה נקרא תרפים – לפי שהן מעשה תורף, מעשה טומאה').

'וחרס הדרייני' – מבואר בגמרא שהוא חרס הספוג ביין, שכששוררו במים יוצא היין הבלוע בו. ונחלקו בגמרא (לב:) האם נאסר השימוש בחרס עצמו, כגון לסמוך בו כרעי המטה, אם לאו. ומבואר שהאיסור שנאמר במשנה מדבר על היין עצמו היוצא מן החרס. ויש לשאול מה בא להשמיענו, הלא לכאורה הוא דבר פשוט.

ושמא בא לומר שאף על פי שעבר זמן על הבלוע, אין כאן דין 'נותן טעם לפגם' כבשאר איסורים שאם עבר על הבלוע לילה – נתיישן ונפגם ואינו אוסר את התבשיל. ואכן נפסק (בשלחן ערוך יו"ד קלז, א) לגבי שאר כלים האסורים משום יין נסך, שאין חילוק בין בני יומן לשאינן בני יומן, שכל שמתיישנים מוסיף היין טעם לשבת. (ומקור הדבר בשו"ת הרא"ש (יטו, ו) וכ"ה בתה"ד רא), ופרש שהיין אינו דומה לתבשיל שאפילו הוא בעינו טעמו נפגם, לא כן היין, התישנותו טוב לו. ולזכר ראייה – שכלי יין, יותר שהם ישנים יותר הם טובים והיין משיבית בתוכם).

ועדיין צריך באור מה חידוש יש כאן, הלא הדין של 'טעם לפגם' אינו שייך אלא לגבי טעם בלבד, ולא לגבי דבר שהוא בעין, והלא בחרס הדרייני נחשב היין כעומד בעין, כמו שמבואר בגמרא (לב). ופשיטא שאסור (מהרב ע"ר שליט"א. ואפשר דהוה אמינא בהיותו ספוג בחרס נשתנה שמו ושוב אינו 'יין' ונפקע איסורו, שלא גזרו רבנן בזה, קמ"ל).

'נודות העובדי כוכבים וקנקניהן ויין של ישראל כנוס בהן – אסורין, ואיסורן איסור הנאה. דברי ר' מאיר' – אפשר לפרש 'אסורין' – היינות המונחים בנודות ובקנקנים, אבל הכלים עצמם מותרים בהנאה [שה'רוצה בקיומו על ידי דבר אחר' – מותר לדברי הכל כאשר האיסור אינו בעין, כדלהלן לב.]. ואפשר לפרש על הקנקנים, ומשום שדרך היין הנבלע בתוך הקנקן להיפלט, הלכך אסור למכרו לנכרים כי ודאי ישימו בו יין והרי יש תועלת והנאה מהיין עצמו, נמצא המוכר חפץ ביין שבקנקן ורוצה בקיומו [אבל שימוש אחר בקנקן, כגון להצניע בו חפצים – מותר, שאין לו שום תועלת ביין הבלוע ואינו חפץ בקיום היין כשלעצמו] (עפ"י תוס' להלן לב. ד"ה והא).

'החרצנים והזגין של עובדי כוכבים... וחכמים אומרים: לחין אסורין יבישין מותרין' – הגם שכל זמן שהם לחים אסורים, לכשנתיבשו – הותרו. ואפילו למאן דאמר (חולין קח.) 'אפשר לסוחטו – אסור', כלומר דבר שהיה מעורב בו איסור, אף אם נתבטל אותו איסור שכבר אינו נותן בו טעם, נשאר הדבר באיסורו – כבר כתבו התוס' (שם קיב. ד"ה תרי) שאם האיסור יוצא לגמרי – לכולי עלמא מותר (מהרע"ד).

'יין מנלן, אמר רבה בר אבוא אמר קרא: אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם – מה זבח אסור בהנאה אף יין נמי אסור בהנאה' – פעולת הניסוך היא יציקה ושפיכת היין לשם עבודה זרה. ונחלקו תנאים האם רק מנסך בפניה אסור (ר' יהודה בן בתירא – להלן נט:), או אף שלא בפניה (חכמים). רש"י בגטין (נב:) כתב: 'מנסך – שכשך בידו לשם ע"ז, וכך היתה עבודתה'. מבואר ששייך 'ניסוך' על ידי שכשוך גרידא (וע"ע בתורי"ד מהדו"ק להלן סב.). ובחזון איש (יו"ד מז, טו) פרש שאין הטעם לאיסור היין בהנאה משום שכך צורת עבודתה, בשכשוך, שאין היין נאסר אלא מדין 'תקרובת', ואם כן מניין שגם בשכשוך נעשה 'תקרובת'? אלא אפשר שהוא איסור מדרבנן (ע"ש. וע"ע בהרחבה בשו"ת שבט הלוי ח"ב ג). בספר בית הלוי (ח"א ל, ו ואילך; וע"ש לב, ז) פלפל מדוע לא למדו איסור ליין שנתנסך מ'לא תאכל כל תועבה' – כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל יאכל.

ועוד דנו אחרונים מדוע לא הזכירו לאו ד'לא ידבק בידך מאומה' שלדברי הרמב"ם קיים איסור זה גם לענין תקרובת ע"ז. ע' חזו"א על הרמב"ם הל' ע"ז ז, ב; קהלות יעקב ו, ב.

'חומץ שלנו ביד עובד כוכבים, אין צריך חותם בתוך חותם, אי משום אינסוכי – לא מנסכי' – יש לעיין האם הכוונה 'לא מנסכי' – שאין מנהגם בכך, אבל אם רואה שמנסך – נאסר, או שמא אפילו אם ינסך לא ייאסר משום תקרובת (מהרב ע"ד).

ולהלן נ. מבואר שכל שאינו כעין פנים אין נאסר משום תקרובת – כ"ה לפי' התוס' והריטב"א שם, אבל הריטב"א הביא מהראב"ד שאסור [אלא שמועיל לו ביטול]. ואולם נראה שע"ז שעובדים אותה בחומץ, הרי לא גרע משבירת מקל שמבואר להלן (נא.) שנאסר, וע"ש בראשונים.

'אין צריך חותם בתוך חותם' – אבל חותם אחד צריך, כדין שאר מאכלים שחוששים להחלפה. ואפילו באיסורים דרבנן צריך חותם אחד, כדלהלן (לט.) בחילתית מורייס פת וגבינה (הנ"ל).

'פשיטא, משום דאיבשיל פקע ליה איסורא?' – הגם שהיין נשתנה [וכבר כתב הר"ן שדם שבישלו מותר משום שהבישול נחשב שינוי ופקע איסורו] – לענין זה לא נחש אלא שינוי מהותי לגרעיותא (כבברכות לח), ואין בכלל זה יין שנתבשל (כמבואר ברא"ש ובתוס' בשם הירושלמי).

ובלאו הכי דעת רש"י (מו"ק ס"ב) שבאיסורי הנאה כל הנעשה מהם נאסר, כי מ"מ נהנה מן האיסור. ולשיטתו לא קשה מידי.

ועוד יש לתרץ לפי מה שכתב הרא"ש (והובא להלן ל.) שבעצם טעם הגזרה – משום בנותיהן – שייך גם ביין מבושל, אלא לפי שייך כזה אינו מצוי, לכך לא גזרו בו חכמים. וא"כ זה שייך רק לענין שלא גזרו מלכתחילה על יין מבושל, אבל אם כבר נאסר, אין סברא שייפקע האיסור ממנו, שהרי טעם הגזרה שייך גם במבושל כאמור (עפ"י דובב מישרים ח"א לא. וע"ע קהלות יעקב מנחות יד ובמובא ביוסף דעת שם כא). וע"ע שו"ת מהרי"ל (קסה) לענין פת נכרים שבישלה – שאיסורה לא פקע, וכיין שבישלו. וכ"כ בשו"ת רב פעלים (יו"ד ח"ב יא) לענין פת שנאפתה בחלב, שאין לה תקנה להחירה בבישול.

דף ל

'יין מבושל אין בו משום ניסוך... יין מזוג יש בו משום גילוי ויש בו משום יין נסך' – שיטת הרמב"ם (מאכלות אסורות יא, ט ז), שכל יין שאינו מתנסך על גבי מזבח – אינו מתנסך לעכו"ם ולא נאסר משום יין גויים. ולכן יין מבושל מותר, והוא הדין ליין שנתנו בו מעט דבש או מעט שאור. [והולך הרמב"ם לשיטתו במה שנראה מדבריו (תמידין ומוספין י, ז) שייך מזוג כשר לגבי מזבח, ולכך יין מזוג יש בו משום יין נסך. (עפ"י אור שמח). וכ"ה שיטת הראב"ד (ע' ט"ז יו"ד קכג סק"ג). אבל לדעת רש"י המזוג פסול לניסוך על המזבח. (וכן דעת הרא"ש, שהקשה על הרמב"ם אם כדבריו שהכל תלוי בראוי לניסוך על המזבח, מדוע יין המזוג אסור. וכן הרשב"א בתשובה (ח"א תשיו) חלק על הרמב"ם מכח קושיא זו]. וכמדומה ששמעו מפי מורי רבי יהודה בר יצחק, שבארץ ישמעאל ובארץ מצרים רגילין ליתן מעט דבש ביין ותו אין נוהגין בו יין נסך' (או"ז. מובא בהגהות אשרי). והרמב"ן (הובא ברא"ש) כתב לחלוק על דעת הרמב"ם, כי אף אם תמצי לומר שלא גזרו אלא ביין הראוי להתנסך, משום שהגזרה נסמכה על חשש ניסוך – מי אומר לנו שהם אינם מנסכים יין המעורב בו שאור ודבש, והלא הם מקריבים בנות שוח ופירות דקל שאסרתם תורה למזבח. והרא"ש חולק מטעם אחר; היות וגזרת יינם משום בנותיהם היא (כדלהלן לו:), וכי משום שהוסיף בו שאור ודבש אין שייכת הגזרה?! – ואל יוכיח יין מבושל שמותר, כי אפשר הטעם לפי שאינו מצוי כל כך ומלתא דלא שכיחא לא גזרו חכמים (וגם הרמב"ן (לו:)) כתב סברא זו. וכ"כ הריטב"א, אבל בתוספת דבש – הלא מצוי הדבר, וכל אדם יטיל מעט דבש להפקיע עצמו מאיסור יינם ונמצאו שותים תמיד עם העכו"ם ומתיחדים עם בנותיהן – הלכך גם זה בכלל האיסור (עד כאן דברי הרא"ש וכהסבר מרן הבית יוסף יו"ד קכג). הרי שנחלקו הראשונים ביסוד איסור יין נכרי; האם עיקרו משום חשש ואפשרות ניסוך לע"ז [ומה שהוצרכו לטעם ד'בנותיהם', כי מצד הדין לא היה לנו לחוש לניסוך, שאין זה אלא מיעוט יינם, ולמיעוט אין חוששים. ועוד, לאחר שניסכו מן הסתם אינו מוכרו לישראל. רמב"ן ריטב"א ור"ן], או עיקרו משום הרחקה וחיתון, אלא שהחמירו לאוסרו בהנאה כדין יין שהתנסך. [בגליון הגרעק"א על השו"ע (קכג, ג) תמה מנין להרא"ש שייך שנגע בו גוי אסור משום בנותיהם, הלא בפשטות אין שייך חשש זה במגע נכרי ביין שלנו. אלא כיון שאסרו סתם יינם בהנאה כאילו נתנסך, ממילא החמירו אפילו במגעם מחשש ניסוך. וע"ע אבני נזר יו"ד קיג; קהלות יעקב יג; שבט הלוי ח"ב סו"י מג; חדושים ובאורים ט, ב].

'שמואל ואבלט' – אבלט הוא שמו של חכם נכרי. וחווה בכוכבים היה (רש"י שבת קנו:).

'האי חמרא דאקרים; עד תלתא יומי יש בו משום גילוי... מכאן ואילך אין בו משום גילוי' – בחולין